

September 2023 № 69

INFO

LGOG

KRING TER HORST

Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap kring Ter Horst
Opgericht 1 januari 1974

K O N I N K L I J K

LGOG

1989 no 0; 1990 no 1 en 2; 1991 no 3 en 4; 1992 no 5 en 6; 1993 no 7 en 8; 1994 no 9 en 10; 1995 no 11, 12 en 13; 1996 no 14 en 15; 1997 no 16 en 17; 1998 no 18 en 19; 1999 no 20 en 21; 2000 no 22 en 23; 2001 no 24 en 25; 2002 no 26 en 27; 2003 no 28 en 29; 2004 no 30 en 31; 2005 no 32 en 33; 2006 no 34 en 35; 2007 no 36 en 37; 2008 no 38 en 39; 2009 40 en 41; 2010 no 42 en 43; 2011 no 44 en 45; 2012 no 46 en 47; 2013 48 en 49; 2014 no 50 en 51; 2015 no 52 en no 53; 2016 no 54 en 55; 2017 no 56 en 57; 2018 no 58 en 59;
2019 no 60 en no 61; 2020 no 62 en no 63; 2021 no 64 en no 65; 2022 no 66 en no 67; 2023 no 68 en no 69.

34 jaar Info LGOG kring Ter Horst

INFO LGOG KRING TER HORST

Vierendertigste jaargang, nummer 69, september 2023

Een uitgave van het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig
Genootschap kring Ter Horst.

INFO LGOG verschijnt tweemaal per jaar. De oplage is 175 exemplaren.

REDACTIE INFO LGOG

Bert Clevis LGOG kring Ter Horst.

Redactieadres: bert.clevis@kpnmail.nl

INHOUDSOPGAVE

Woord van het bestuur	4
Van de redactie	5
Verslag 49 ^e Jaarvergadering LGOG Kring Ter Horst	6
Samenstelling Bestuur LGOG kring Ter Horst	10
Programma 2023 - 2024	11
Johan I van Wittenhorst	13
Verwantschap Johan de Oude met Koning Willem-Alexander	48

WOORD VAN HET BESTUUR

Voor u ligt de tweede editie van de INFO van dit jaar.

In de vorige Info meldden we dat we als LGOG Kring Ter Horst het initiatief hebben genomen om te komen tot een bundeling van de erfgoedorganisaties. Het doel is om de belangen van het cultureel erfgoed in Horst aan de Maas te behartigen. Dit betreft die zaken, die de individuele verenigingen en stichtingen overstijgen. Dan moet je bijvoorbeeld denken aan het erfgoedbeleid van de gemeente, de voor erfgoed beschikbare financiële middelen en knelpunten bij het beheer en onderhoud van erfgoed. Deze belangenbehartiging kan vorm krijgen door regelmatig overleg met de gemeente en het gevraagd en ongevraagd geven van advies.

Inmiddels hebben zich al bijna 20 van de ruim 40 erfgoedorganisaties aangemeld om deel te nemen aan de nieuwe organisatie, die inmiddels de naam 'Platform Erfgoedorganisaties Horst aan de Maas' heeft gekregen.

Het 'voorbereidend' bestuur heeft een eerste overleg gehad met de gemeente. De verantwoordelijke wethouder was zeer positief over ons initiatief. Hij heeft aangegeven het platform graag de positie te geven van adviseur, overlegpartner en belangenbehartiger van erfgoed.

Nog dit jaar zal het platform officieel opgericht worden en zal er een bestuur gekozen worden. Daarmee wordt een belangrijke stap gezet om de stem van het culturele erfgoed in onze gemeente te versterken en een goede plek te geven binnen het besluitvormingsproces over het erfgoedbeleid.

Uiteraard is LGOG Kring Ter Horst één van de organisaties die deel gaat nemen aan het platform.

Verderop in deze Info vindt u het activiteitenprogramma voor het laatste kwartaal van 2023 en de eerste helft van 2024. Helaas kunnen we de ons vertrouwde ruimte in De Leste Geulde nog maar enkele maanden gebruiken. De meeste activiteiten van het seizoen zullen dan ook plaats vinden op een andere locatie. We zijn op zoek naar een passende andere ruimte.

Tot ziens bij onze verenigingsactiviteiten!

Namens het bestuur,
Arie Stas, voorzitter

Ineke Eickmans, secretaris

VAN DE REDACTIE

Beste lezers,

Bij de redactie kwam het verzoek binnen om de INFO van september te wijden aan Johan de Oude van Wittenhorst. Ik heb daar niet direct ja tegen gezegd. Waarom zou ik aan deze persoon een compleet themanummer wijden ten koste van veel andere interessante artikelen? Zijn lezers van de INFO wel voldoende geïnteresseerd in deze persoon?

Bij nader inzien heb ik gehoor gegeven aan het verzoek. Graag wil ik de motivatie voor dit besluit toelichten.

Johan de Oude kwam in 1523 naar Horst, precies 500 jaar geleden. We hebben te maken met een jubileumjaar. Bovendien betreft het een jubileum van een belangrijk persoon, iemand die in zijn tijd als bestuurder veel macht had en groot aanziet genoot tot in de hoogste kringen. Niet voor niets werd hij door meerdere hertogen gevraagd om op te treden als raadsheer en bemiddelaar bij belangrijke conflicten.

Ter voorbereiding van het jubileum is veel onderzoekswerk verricht naar de persoon Johan de Oude, een waar monnikenwerk. Alle lof voor de onderzoekers die Johan de Oude de aandacht geven die hij verdient. In deze INFO zijn de resultaten van dit onderzoek opgenomen.

Een tweede artikel in deze INFO refereert indirect aan Johan de Oude. In de INFO van september 2021 No 65 is de verwantschap van Johan de Oude met koning Willem Alexander al aangetoond. Nu hebben de personen zo veel als mogelijk een gezicht gekregen.

Naast het themadeel bevat deze INFO de gebruikelijke onderwerpen zoals het jaarverslag en het jaarprogramma.

Veel leesplezier!

Bert Clevis
Hoofdredacteur

VERSLAG 49^e JAARVERGADERING LGOG KRING TER HORST

d.d. 19 april 2023

1. Opening en mededelingen

Deze 49e jaarvergadering wordt geopend door de voorzitter, Arie Stas. Arie opent de vergadering om 20.00 uur en heet de 51 aanwezige leden van harte welkom, met een speciaal woord van welkom aan de 3 jubilarissen, aan Jos Schatorjé als afgevaardigde van het hoofdbestuur en aan Thuur van den Heuvel die na de pauze zijn documentaire “Zijn Leven, Onze Vrijheid” laat zien.

- Gebruikelijk is dat de koffie of thee voor de pauze, door de kring aangeboden wordt, dat is nu ook het geval.
- Er zijn berichten van verhindering ontvangen van Marlies Huijs-Oostveen, Jan Hesem, Pieter Jakobs en Bea Geurts.
- Wij herdenken de leden die ons zijn ontvallen, voor zover we daarvan op de hoogte zijn. Met een moment van stilte wijden wij onze gedachten aan: Harry Raaymakers uit Tienray, Huub van Lieshout en Wim Achten.

2. Verslag 48e jaarvergadering over 2021, op 23 maart 2022.

Dit verslag is te vinden in de INFO LGOG nr. 67 september 2022, pagina 8 tot en met 10.

Genoemd verslag wordt zonder op- of aanmerkingen goedgekeurd onder dankzegging aan de samensteller, de secretaris Ineke Eickmans.

3. Jaarverslag over 2022 van de secretaris

De secretaris verzoekt alle aanwezigen om wijzigingen binnen de persoonsgegevens zoals adres, telefoon en email adres door te geven aan haar. We hebben een vraag ontvangen over deelname aan een promotieonderzoek over het Limburgs dialect. Wie daaraan wil meewerken, geeft dit door aan de secretaris.

Er volgt een mondelinge toelichting op de gegevens over 2022.

In 2022 kenden we een welgeteld een toename van 1 lid. Op 31 december 2022 had onze kring 139 leden, waarvan 32 gezinsleden en 6 verenigingen of organisaties.

Ondanks de corona beperkingen in januari en februari hebben we in de resterende 10 maanden, nog 12 interessante activiteiten mogen organiseren met in totaal ruim 700 bezoekers. Alle activiteiten werden goed bezocht met 3 “toppers” waar we telkens ongeveer 100 geïnteresseerden mochten begroeten. Dat waren in april een lezing over de bergingsmissie van de MH17 en de jaarlijkse KSC-vergadering met aansluitend de algemene ledenvergadering van het LGOG-Provinciaal. In september was dat een lezing over neergestorte vliegtuigen uit de tweede WO. Ook de cursus “baksteen, revoluties in de bouwkunst” verspreid over 3 avonden en de zomeravondwandeling naar gevangenis “Ter Peel” waren maximaal bezet.

Het bestuur is in het verslagjaar 7 keer bijeengekomen. Het inhoudelijk zwaartepunt lag bij het bedenken, de planning en organisatie van de activiteiten.

De INFO LGOG Kring Ter horst werd in februari en in september 2022 gepubliceerd.

Al met al gegevens waarover we met elkaar best trots op mogen zijn.

4. Financieel verslag over 2022 van de penningmeester en de kascontrolecommissie

Omdat de wetgeving omtrent bestuursaansprakelijkheid is aangescherpt is besloten tot een andere financiële structuur met als gevolg dat de bankrekeningen van de afzonderlijke LGOG kringen worden opgeheven. We hebben nu een gewijzigde bankrekening in Maastricht; NL13INGB0001037880. Ook de financiële administratie wordt voortaan grotendeels provinciaal geregeld. Een kascommissie voor onze kring blijft bestaan.

De penningmeester, Peter Jakobs doet verslag van de financiële gang van zaken tijdens het afgelopen jaar. Gezien de nieuwe financiële regeling is het saldo van € 2.374,90 overgemaakt naar Maastricht. Er zijn geen bijzondere inkomsten of uitgaven. De grootste uitgaven blijft de INFO voor € 950,98. Namens de kascontrolecommissie, Jan Rutten en Xavier van Dijk doet eerstgenoemde verslag van de werkzaamheden. De boeken zijn gecontroleerd en in orde bevonden. De commissie stelt de vergadering voor om de penningmeester decharge te verlenen. De vergadering stemt hier mee in.

5. Benoeming nieuw lid kascontrolecommissie

In de kascontrolecommissie is Xavier van Dijk aftredend en wordt vervangen door Jan Vissers onder dankzegging aan Xavier. De kascommissie bestaat nu uit Jan Rutten en Jan Vissers

6. Bespreking bestuursbeleid en beleid ten aanzien van de INFO

Erfgoed, een platform in ontwikkeling.

Het LGOG Kring Ter Horst heeft het initiatief genomen om te komen tot gezamenlijke belangenbehartiging van erfgoedorganisaties in Horst aan de Maas. Het platform wil haar doel primair bereiken door een relatie van overleg en advies met de gemeente Horst aan de Maas door:

- Het hebben van een structureel overleg met de gemeente en de betrokken gemeentebestuurders.
- Het leveren van een substantiële bijdrage aan het erfgoedbeleid en de ontwikkeling ervan.
- Het geven van gevraagd en ongevraagd advies aan het gemeentebestuur over het erfgoedbeleid en projecten die het erfgoed in de brede zin van het woord raken.

Er zijn 20 erfgoedorganisaties die lid willen worden van het platform.

Digitalisering INFO

Er is altijd behoefte aan input voor een volgende INFO. Op dit moment is er een zeer uitgebreid artikel over Jan de Oude in de maak.

Wie de INFO voortaan digitaal aangeleverd wil krijgen, meldt dit bij de secretaris.

Extra aandacht voor Johan de Oude (Sjef Keijsers informeert de vergadering)

In 2023 is het 500 jaar geleden dat Johan de Oude aankwam in Horst, ambtman werd en kasteel Huys ter Horst ging bewonen. Dit historisch jubileum komt tot uiting in het activiteitenprogramma.

7. Eerbetoon jubilarissen

Onze kring kan zich beroepen op vele trouwe leden. Ook dit jaar zijn er weer verschillende jubilarissen en wel:

40 jaar Ria en Vic Asselberghs uit Geldermalsen.

40 jaar Ber Bovee uit Eindhoven (kan helaas vanwege zijn gezondheid niet aanwezig zijn).

25 jaar Henk Reinders uit Panningen.

Na gepaste woorden worden de speldjes door de voorzitter opgespeld en een attentie wordt overhandigd. Ber Bovee krijgt zijn speldje thuisgestuurd.

8. Bestuursverkiezing

Aftredend is Pieter Jakobs, hij stelt zich na 18 jaar niet meer herkiesbaar. Omdat Pieter verhinderd is dankt het bestuur hem op een ander moment voor zijn grote inzet. Pieter heeft gedurende 18 jaar, de foto's gemaakt van alle activiteiten, heeft diverse excursies georganiseerd, hield (en houdt) de website bij en verzorgde het technische deel bij activiteiten.

Ook Arie Snellen is na 12 jaar niet meer herkiesbaar. Arie heeft een grote bijdrage geleverd aan de programmagroep, heeft vele activiteiten georganiseerd, heeft een enorme kennis en een groot netwerk binnen de heemkunde(kringen).

Beiden waren zeer fijne medebestuurleden.

We stellen twee nieuwe bestuursleden voor: Ger Hermans en Lei Holthuisen.

Na een kort voorstelrondje geven beiden aan, dat ze zin hebben in deze nieuwe rol.

9. Rondvraag en sluiting van de jaarvergadering

Jos Schatorjé vraagt aandacht voor de bijzondere jubilea in 2024. In dit jubileumjaar bestaan de Kantfabriek, de Stichting Horster Historiën de LGOG Kring Ter Hort en het "nieuwe" gemeentehuis 50 jaar.

Om 20.50 sluit de voorzitter deze vergadering.

PAUZE

Na de pauze wordt de documentaire “Zijn leven, Onze Vrijheid” van Thuur van den Heuvel vertoond. “Als ik het doe, doe ik het goed”, dat was het motto van Thuur van den Heuvel bij het maken van deze documentaire. En dat motto heeft hij waargemaakt. In deze documentaire wordt het verhaal verteld van de in Hasselt geboren en getogen Maastrichtse verzetsheld Derk van Assen. Hij werd in 1943 vermoord in de Schadijkse Bossen in Meterik. Al eerder is dit verfilmd maar deze keer heeft de filmmaker de hand weten te leggen op vele documenten, die tot in detail de gebeurtenissen in 1943 beschrijven. Het onderzoek van Thuur en de smaakvolle verfilming zorgt voor een gedetailleerde en verfijnde weergave van het indrukwekkende verhaal van Derk van Assen.

April 2023, Ineke Eickmans, secretaris

SAMENSTELLING BESTUUR LGOG KRING TER HORST

Vanaf 19 april 2023

Arie Stas	voorzitter
Ineke Eickmans	secretaris en vicevoorzitter (Secretaris@lgogterhorst.nl)
Peter Jakobs	penningmeester
Ger Hermans	lid
Lei Holthuijsen	lid
Jan Hesem	lid tot 1 aug.
Sjef Keijsers	lid

PROGRAMMA 2023 - 2024

2023

- 3 sept. Dagprogramma Johan van Wittenhorst
6 sept. Lezing opgraving graf van Wittenhorst: Xavier van Dijk
25 okt. Lezing kleipijpen: Jos Engelen
15 nov. Lezing opgraving Meterikse veld: Xavier/Jos Schatorjé
... dec. Lezing veldkruisen en kapellen HadM: Rob van der Heijden

2024

- 20 jan. Jubilea LGOG kring ter Horst, museum Kantfabriek,
Stg Horster Historiën
31 jan. Lezing tussen Horst en Sevenum: Jo Geurts
9/16/23 jan. Wintercursus: muziekgeschiedenis: Jan Drogen
20 mrt. Jaarvergadering LGOG kring ter Horst
... mrt. Lezing emancipatie: Lotte Spreeuwenberg
... mei Boekpresentatie ontwikkeling van Horst na WO II: Jan Janssen
8,22,29 mei Kleine excursie: Griendtsveen

www.maashuysbv.nl
(0485) 33 65 49

www.meanderbv.nl
(0485) 33 65 43

JOHAN I VAN WITTENHORST

Sjef Keijsers / Yvonne Hermans-Cuppen / Ger Hermans

De Kleefse edelman Johan van Wittenhorst werd door hertog Karel van Gelre op 31 juli 1523 benoemd tot ambtman van Horst. Wat is er, zo'n 500 jaar later, terug te vinden over die gebeurtenis en de periode daarna? Wat is de betekenis van Johan geweest voor onze omgeving? Wat is bekend over hem, zijn ouders en zijn kinderen? Voor Sjef Keijsers reden genoeg om op zoek te gaan naar informatie, samen met Yvonne Hermans-Cuppen en Ger Hermans. In dit artikel is de gevonden informatie over Johan I van Wittenhorst, ook wel bekend als Johan de Oude, bijeen gebracht en geplaatst binnen een breder historisch kader.

De familie Van Wittenhorst

Afkomst

De familie Wittenhorst werd voor het eerst genoemd in een oorkonde van 18 oktober 1145 met *Alardus de Wisenhurst et frater eius Winemarus* oftewel Alard van Wesenthorst en zijn broer Wenmaer. Aan de Wesenthorstlaan 1 te Ulft is het restant van het kasteel Wesenthorst te vinden.

We zien dat de naam in de loop der tijd op verschillende manieren wordt geschreven: Wisenhurst (1145); Widenhurst (1153); Witenhurst (1200).

Afb. 1 M. Draadt: De Wesenhorst in 1720

In het jaar 1246, zo lezen we bij Steffens (1821-1899, eerste Horster geschiedschrijver), trouwde Walraven van Witterhorst ‘donderdag na paaschen’ met Oddilia Obbendorp. En in 1344 ‘behoorde Hendrik van Wittenhorst knaep, tot het gevolg van hertog Reinald van Gelre’. Rond 1370 zijn de Wesenthorst’s rondom Ulft verdwenen en hebben zich meer oostelijk gevestigd. Roelof van Wittenhorst, aldus Steffens, beloofde in 1377 ‘niets tegen den deken en het kapitel van Xanten te ondernemen’. De Wittenhorsten leven in Duitsland nog voort in het geslacht van de Freiherren von Wittenhorst-Sonsfeld. Het slot Sonsfeld lag ten zuidoosten van het dorp Haldern. Dit behoort nu tot de gemeente Rees (Kreis Kleve) en ligt op de rechter Rijnnoever tussen Emmerich en Wesel.

Afb. 2 Locatiekaart slot Sonsfeld

In de 12^e tot 14^e eeuw werden de bezitters van boerderij-nederzettingen, die groeiden door winning van cultuurgronden, eerst vrije boeren en later vrije heren genoemd. Dat zien we ook bij de Bauernschaften Wittenhorst en Sonsfeld. In een oorkonde van 1200 wordt Gerhard de Witenhorst genoemd met de titel ‘Erbschenk’ van het Hertogdom Kleve. Verder wordt Stephan von Wittenhorst in 1325 voor het eerst genoemd als Herr zu Sonsfeld. Hij overleed in 1377. Volgens testament van 17 april 1368 volgde Heinrich (I) von Wittenhorst hem op. In het testament werden naast Heinrich ook de andere zonen Johann, Dietrich, Stephan en Arnold genoemd

Afb. 3 Marschall op een kaartspel uit 1455

en vijf dochters, waarvan er drie non waren. Heinrich (II) von Wittenhorst, genoemd tussen 1400 en 1422, was heer van Sonsfeld en ridder. Na zijn overlijden in 1422 werd Heinrich (III) von Wittenhorst heer van Sonsfeld, Kleefs raadsheer, ambtman en 'marschall'. Wat die laatste titel betreft zal hij waarschijnlijk belast zijn geweest met het toezicht op de paarden van de heer.

Heinrich III overleed in 1475. Het stamslot van de Herren von Suntfelde, dat al in 1259 werd genoemd, kwam rond 1500 in het bezit van de Herren von Wittenhorst zu Sonsfeld, later Wittenhorst-Sonsfeld genoemd. De familie van Wittenhorst behield de titel Heer van Sonsfeld tot de feodale privileges in 1810 beëindigd werden.

In 1514 werden de bezittingen van de familie Van Wittenhorst verdeeld tussen de broers Hermann en Johann von Wittenhorst.

Hermann von Wittenhorst was getrouwd met Mechteld van Culemborg, een tante van heer Jasper van Culemborg. Deze was krap bij kas komen te zitten doordat hij te veel geld had uitgegeven in militaire dienst aan de Bourgondiërs. Daarom werd de heerlijkheid Werth in 1489 verpand aan zijn drost Hermann von Wittenhorst. In 1497 leidde die verpanding tot een fikse ruzie. De drost zou zijn ambt grof misbruiken en er werd gesproken over een "eerloze, eedbrekende ridder". De twist liep zelfs zo hoog op dat Herman van Wittenhorst dreigde het altaar te vernietigen, waarop de priester wilde bidden voor de overleden Mechteld van Culemborg, Hermanns eigen vrouw! In 1498 greep de hertog van Kleef in en was Hermann geen ambtman meer van Werth.

Afb. 4 Stadje Werth, 16e eeuw, uit het Fürstliche Salm-Salm'sche Archiv op kasteel Anholt

Hermann von Wittenhorst is daarna getrouwd met Jodoca van Diepenbrock. Tot zijn dood in 1526 was hij Heer van Sonsfeld en ridder. Zijn zoon Heinrich overleed kinderloos in 1528. Zijn dochter Anna en haar man Hermann von Winkelhausen komen dan in het bezit van Sonsfeld tot 1539. Ook dit huwelijk bleef kinderloos. Daardoor werd Johan de Oude in 1539 Heer van Sonsfeld.

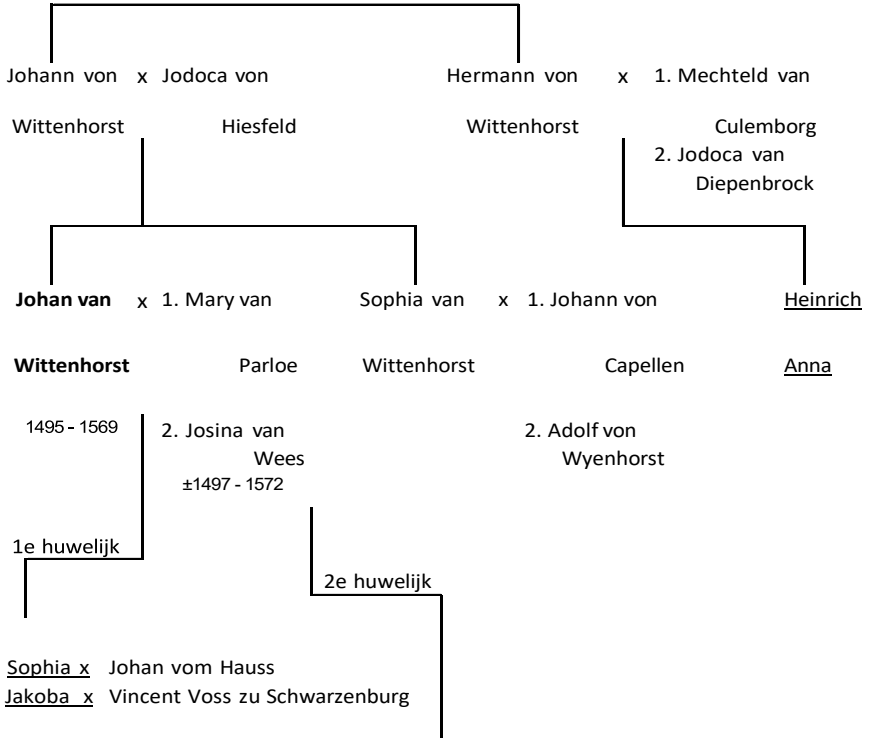
Johann von Wittenhorst, de vader van 'onze' Johan de Oude van Wittenhorst, trouwde met Jasper (Jodoca) von Hiesfeld, dochter van Arnd von Hiesfeld en Margaretha (Griete) van der Horst. Door dit huwelijk werd hij Heer van Haus Endt (an gen Ende) Bij Dinslaken.

Afb. 5 Kelderruimte Haus Endt

Later, in 1598, zal Haus an gen End door Spaanse soldaten onder leiding van admiraal Mendoza worden verwoest; 'Das Haus End deß Drosten Wyttenhorst verbrant, abgebrochen und geplundert ...'. Alleen de kelderruimte met een oude bron bleef gespaard.

Wittenhorst

In 1523 stichtte het echtpaar Wittenhorst-Hiesfeld een misdienst in de kerk van Eppinghoven. Zij hadden twee kinderen: Johan en Sophia. Sophia van

Wittenhorst von Haus Endt trouwde met haar buurjongen Johann von Capellen auf Haus Woningen. Deze werd in 1523 lid van de Kleefse landdag en overleed in 1529. Sophia is daarna getrouwd met Adolf von Wyenhorst. In 1552 woonde ze als Witwe von Wyenhorst in Duisburg. Tot zover Sophia; hoe verging het Johan?

Afb. 6 Haus Wohnung rond 1860, verzameling Alexander Duncker

Johan I ambtman te Horst

Johan werd in 1495 geboren. In Horst overleed hij op 3 juli 1569 en werd op 2 augustus in dat jaar bijgezet in de graftombe op het hoofdkoor van de kerk. Zijn eerste vrouw was Maryen (Elisabeth Maria) van Parloe (Baerle/Bar- loe/Paerloe), de dochter van Sweer van Paerloe en Berta (Bertte) van Brempt. Sweer was drost van Geldern en voogd in de voogdij Geldern. Johan en Maryen kregen twee kinderen: Sophia en Jacoba.

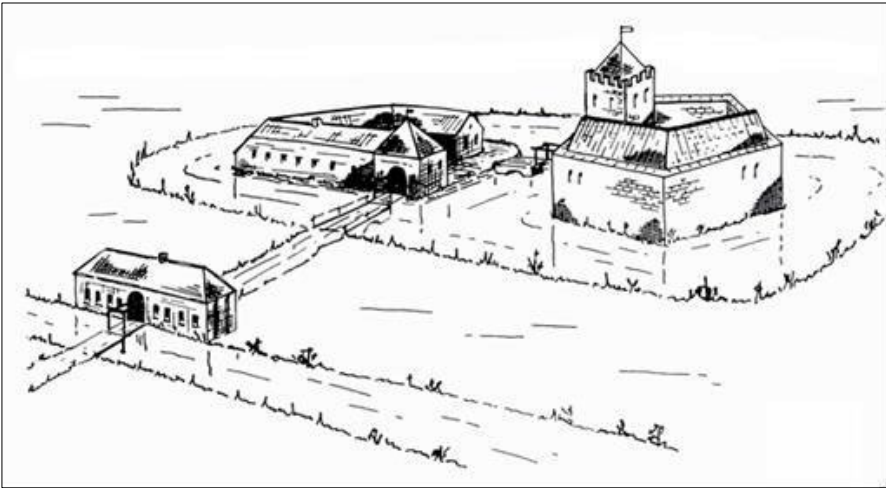
Na de dood van Maryen van Parloe trouwde Johan met Josina van Wees (Weeze), die in 1497 geboren werd als dochter van Jakob van Weeze en Sanderina van Dodenweerd tot Hien. Nadat Josina op 27 november 1572 overleed, werd ook zij bijgezet in de graftombe in de kerk van Horst.

Johan en Josina kregen zes kinderen, de zonen Johan, Diederik (Dirk), Herman en Hendrik en de dochters Maria en Alexandrina. Vermeldenswaardig is dat Johan en Josina voorouders zijn van de Nederlandse koninklijke familie.

Karel van Egmond, hertog van Gelre, benoemde Johan de Oude op 31 juli 1523 tot drost (ambtman) van het land van Kessel en wees hem het kasteel Ter Horst als woning toe. Deze functie was vacant geworden na het vertrek van Hendrik Salsborch in juli 1523. Johan had daarvoor aan de hertog 2000 gulden moeten lenen. De benoeming gold in beginsel voor vier jaar. Johan, zo was afgesproken, mocht niet ontslagen worden voordat de hertog deze lening terugbetaald had.

Kasteel Ter Horst

Er was sprake van een complexe eigendoms- en leenconstructie bij kasteel Ter Horst. Hertog Karel had sinds 1457 de helft in bezit. Omdat hij de lening van 2000 gulden (en andere schulden) niet kon aflossen, verkocht hertog Karel dit deel op 12 februari 1530 aan Johan de Oude en Josina von Wees als vrij, allodiaal eigendom. De andere helft van het leengoed, het Blitterswijkse deel, ontving Johan de Oude op 31 juli 1523 van Karel van Gelre.

Afb. 7 Kasteel Ter Horst

Op 6 november 1524 loste Johan de Oude een schuld in van hertog Karel aan Eduard van Bocholtz vanwege een lening van 1000 gouden guldens en kreeg hij dit deel als bezitter/gebruiker van de heerlijkheid in pand. Daarnaast leende Johan de Oude nog eens 600 goudguldens aan hertog Karel van Gelre voor de duur van zes jaar.

De rechten als leenman kreeg Johan op 2 september 1523 toen de erfgenamen van Eva van Sevel en haar man werden afgekocht. Met Dirk van der Horst junior werd ook een regeling getroffen: hij ontving jaarlijks 60 Hornse guldens. Als laatsten deden de broers van Honnepel, genoemd van Empel, op 30 september 1532 afstand van hun rechten. Nu had Johan het gehele kasteel in zijn bezit.

Leen Hof ter Binnen, de boerderij ten westen van het kasteel (zie afb. 7), werd door Johan de Oude op 19 januari 1565 gekocht van Hendrik van Eck,

drost van de Wildenborch te Vorden, die gehuwd was met Christina van Broekhuizen. De hof bleef tot aan de Franse tijd een afzonderlijk leen.

Functies Johan de Oude van Wittenhorst

Zoals hiervoor al genoemd werd Johan van Wittenhorst door hertog Karel van Gelre op 31 juli 1523 benoemd tot drost/ambtman van het Land van Kessel, 'onder de voorwaarde dat ambt getrouwelijk en goed van zijnen wege te regeeren en te verwaren, de boeten, renten, opkomsten, schattingen en het verval, groot en klein, te zijnen behoefte en meeste voordeel met gestengheid, zonder iemand te ontzien, in te vorderen en op te beuren, en daarvan rekenschap te doen, wanneer hij hem zulks veertien dagen of een maand te voren liet weten. Voorts om een ieder die zulks verlangde, recht en vonnis te laten wedervaren, ...', zo schreef Steffens. Johan mocht echter niemand ter dood veroordelen buiten weten, en niet anders dan met toestemming van de hertog. Om het ambt goed te kunnen vervullen moest hij zes rijzige paarden houden. 'Voor elken man en paard zou hij vijftig enkele gulden krijgen, den gulden te betalen met vier en twintig stuiver brabant.' Zoals gebruikelijk kreeg Johan 'den tienden penning van alle boeten', kon hij 'naar gelang van de behoefte, turf uit de veenen en het hooi voor zijne paarden uit de beemden halen, en de wateren bevisschen. Voorts genoot

hij zestig enkele guldens voor wijn ... en honderd malder haver voor zijne paarden ... en ... mocht hij 's jaars eene kleding van zes wichtige goldgulden berekenen, en dat alles op de ontvangsten inhouden en korten. ... Geschenken waardoor de boeten en gerechtigheden verminderd werden, mocht hij niet aannemen.' De benoeming werd vernieuwd op 31 juli 1531. Johan bleef drost/ambtman tot zijn dood op 3 juli 1569.

Afb. 8 Detail grafsteen Johan van Wittenhorst en Josina van Wees

Door het overlijden in 1539 van zijn nicht Anna, dochter van zijn oom Hermann, werd Johan Heer van Sonsfeld. Dat bleef hij tot zijn overlijden. Johan was Lid van de Staten van Gelre, raadsheer van de Hertog van Gelre van 31

juli 1523 tot hertog Karel overleed op 30 juni 1538. Vanaf 1539 tot 1569 was Johan raadsheer van de Hertog van Kleef.

In de periode van 22 maart 1545 tot 10 oktober 1547 was Johan Raadsheer in de souvereine raad of kamer van Justitie te Arnhem, die in 1473 was ingesteld door Karel (de Stoute), hertog van Bourgondië.

Johan was als vertegenwoordiger van het Overkwartier Raadsheer bij de Kanselarij-Ordonnantie te Arnhem, ingesteld door Karel V als Hof van Gelre en Zutphen. Hij was op 19 november 1546 (als 1 van de 12 leden) benoemd en bleef dat tot zijn overlijden in 1569.

Tot slot kan worden gemeld, dat Johan genoemd wordt als Voogd der voogdij Geldern in de periode 16 maart 1519 tot 29 oktober 1524.

Activiteiten in Horst

Op 30 juli 1523 berichtte Johan van Wittenhorst aan hertog Karel dat de broers van Hendrik Salsborch, drost van het land van Kessel en bewaarder van huis ter Horst, het huis ter Horst heimelijk hadden verlaten.

Johan en Josina deden diverse schenkingen aan de kerk te Horst. Zo verkochten ze op 16 januari 1531 in Swolgen/Broekhuizenvorst 40 bunder woeste gemeenteground onder voorbehoud van tiend en cijns om de vervallen parochiekerk van Horst te kunnen repareren. En in 1536 schonken zij aan de kerk een brandklok en in 1537 de grote klok. Replica's van deze klokken doen nog steeds dienst in de huidige St. Lambertuskerk te Horst. Op de grote klok het opschrift:

Afb. 9 De grote klok in de St Lambertuskerk

SANCTE · LAMBERTE · BYDT · VOER · ONS
JONCKER · YAN · VAN · WITTENHARST · HER · TOE · DER · HARST
YOFFER · JOST · SYN · HUSFROU
ANNO · DOMINI · M · CCCC · XXX · VII
AELBERT · HACKMAN · GOET · MY · TOE · CLEF
HERGOTEN DOOR PETIT & FRITSEN ANNO DOMINI M. CM. L. II

In de kerk vinden we ook de grafzerk van Johan en Josina met de volgende inscriptie:

“Anno 1569 den 3 Julii starf: Iohan van Wittenhorst Heer zuder Horst Coet Mat Raet en drost des slantz van Kessel Ende Josina van Weess sin ehge huis frou starf Anno 1572 den 27 dach November”.

Johan de Oude van Wittenhorst, invloedrijk edelman

Hertog Karel van Egmond

Van 1339 tot 1591 was Gelre een hertogdom. Karel van Egmond was hertog van Gelre van 1492 tot aan zijn dood in 1538. Door de opkomst van de steden veranderde de maatschappij. Er ontstond een nieuwe bevolkingsgroep van handelaren en vrije burgers en Gelre werd een belangrijk machtsblok in Noordwest-Europa. Gelre bestond uit 4 gebiedsdelen (kwar tieren): het kwartier van Arnhem, het kwartier van Nijmegen, het kwartier van Zutphen en het separate kwartier van Roermond, ook wel Overkwartier genoemd. Binnen het Overkwartier waren Ambten (Geldern, Goch, Kessel, Kriekenbeck, Middelaar, Montfort, Straelen, Wachtendonck en de stad Erkelenz) met aan het hoofd een door de hertog aangestelde drost/drossaard/ambtman. Deze gaf leiding aan bestuur, rechtspraak en militaire zaken. Verder waren er heerlijkheden met een (leenrechtelijke) verhouding tussen de plaatselijke heer en de hertog zoals Arcen, Geijsteren, Horst, Twisteden, Grubbenvorst en Walbeck.

Hertog Karel van Egmond (1467-1538) wist met succes de zelfstandigheid van Gelre te bevechten tegen de 'supermacht' Habsburg van keizer Karel V. De bevolking had zwaar te lijden onder de plundertochten.

Afb. 10 Wapenstein kasteel Biljoen. Twee wapens van de ouders Karel van Egmond en twee wapens van de ouders van Elisabeth van Brunswijk-Lüneburg.

Samen met andere edelen werd Johan van Wittenhorst in 1519 door Karel van Egmond naar Munster gezonden om daar Karels aanstaande gemalin Elisabeth van Brunswijk-Lüneburg te ontvangen. Zij waren daarbij gekleed in rood en geel, de kleuren van de hertog.

Op 29 juni 1526 was Johan scheidsman in de overeenkomst tussen Aelheit Schenk van Nydeggen, vrouwe van Arcen en weduwe van Reinier van Gelre enerzijds en de bastaardkinderen van Dirk Schenk van Nydeggen, heer van Afferden en Bleijenbeek anderzijds. Dirk had 8 kinderen buitenechtelijk verwekt bij Aleide Custers, een vrouw uit de laagste stand. Ondanks dat dit algemeen bekend was, wisten de bastaarden 'door allerlei bedriegelijke handelingen, omkoopning en vervalsching van brieven te bewerken, dat de vereeniging uit welke zij gesproten waren, ook door de kerk als gewettigd aangemerkt werd'. Daardoor verwierf de oudste der bastaarden, Dirk, op 25 januari 1528 huis Bleijenbeek en de heerlijkheid Afferden. Maar er kwam verzet. Hertog Karel bepaalde 28 maart 1530 dat de drosten van vier ambten met de kinderen van Dirk Schenk 'in het belang des lands, over de overdracht van het huis Bleijenbeek en de heerlijkheid Afferden, tegen eene vereenigbare som te onderhandelen, ten behoeve van Dirk van der Lippe genoemd Hoen, die met Aeleit Schenk van Nijdeggen ... getrouwd was'. De bereikte overeenkomst werd door hertog Karel goedgekeurd en deze gaf aan Johan de opdracht om Aleide Custers en haar kinderen te bevelen om het huis onmiddellijk te ontruimen. 'Deze verkoop door Dirk Schenk als oudste zoon tot stand gebracht, beviel de overige bastaarden niet; gewapend verschenen zij voor het huis Bleijenbeek, den kooper Dirk van der Lippe uitdagende, en hem schimp en smaadwoorden overladende.' De hertog liet hen via de drosten weten dat zij in de toekomst noch met woorden, noch met werken iets tegen de heer van Afferden mochten ondernemen 'anders dan op den weg rechtens'.

Afb. 11 Kasteel Bleijenbeek voor 1945, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort

Toen de geestelijke rechtbank te Coblenz bij vonnis van 26 november 1533 verklaarde dat er tussen Dirk Schenk en Aleide Custers geen huwelijk bestaan had, begon de hertog te twifelen aan de echtheid van de kinderen. Hij gaf onder andere aan Johan van Wittenhorst opdracht om een diepgaand onderzoek in te stellen.

Alle getuigen die bij de schijnvoltrekking van het huwelijk aanwezig waren geweest, werden verhoord. De notaris Paul van der Heiden uit Venray bekende de door anderen opgestelde akte, zonder de inhoud te lezen, getekend te hebben. Daarop werd hij in hechtenis genomen en naar het huis ter Horst gebracht, waar Aleide Custers 30 weken gevangen zat. 'Het hoofd van den notaris, die zijn leven verbeurd had, stond niet meer vast op den romp.' Hij verzocht daarom Hendrik van Berkt en Johan Schoermans, schepenen van Venray, voor hem, door tussenkomst van onder andere Johan van Wittenhorst, bij de hertog om genade te smeken. Dat werd hem verleend onder voorwaarde dat hij 400 gulden zou betalen. Om alles goed af te ronden gingen Loef van Egeren, drost te Geldern, Johan van Wittenhorst en Dirk van der Lippe genaamd Hoen op 23 april 1534 naar Walbeck en moesten de onderdanen deze Dirk huldigen als heer en hem de eed zweren.

Toen Dirk van der Lippe, heer van Grubbenvorst, Afferden en Bleijenbeek in 1565 overleed, werden de goederen in kasteel Bleijenbeek geïnventariseerd. Alijt, de oudste dochter, kreeg het zilverwerk dat tijdens haar doopfeest als pillengave (doopgeschenk) overhandigd was. Op het deksel van een zilveren kop stond het wapen van de schenker Johan van Wittenhorst.

In 1526 was Johan scheidsman in een zaak over 300 goudgulden, die de heer van Well, Adriaan van Bylandt, schuldig was aan Willem van Kessel. Adriaan was na het overlijden van zijn vader in 1521 heer van Well geworden. Hij was katholiek opgevoed maar uitermate kettters.

In 1527 ging Johan van Wittenhorst met andere edelen in Keulen onderhandelen over het huwelijk tussen de zoon van Antonius, hertog van Lotharingen en een dochter van Jan III, hertog van Kleef. De verloving tussen Anna van Kleef en Frans van Lotharingen werd gestopt vanwege de protestantse ommekeer van Anna.

Al vanaf 1505 was Ambt Montfort bezet door Habsburgse/Bourgondische troepen. Op bevel van hertog Karel ging Willem van Vlodrop in 1529 met 16 ruiters en drostcollega's, waaronder Johan van Wittenhorst, naar Montfort om de burcht over te nemen van de bezetter Robrecht van Aremberg. Zij moesten negen dagen wachten en vonden onderdak in Roermond, onder andere in herberg de Croen/Kroon. Zelfs op de afgesproken dag moest er bij het kasteel worden gewacht. Wat zij daarna aantreffen was een leeg, gesloopt kasteel. Alles was meegenomen, ook de schapen, het veulen en de koeien. De inventaris was vernield, alsook het glas in lood met Gelderse wapens.

Afb. 12 Kasteel Montfort, 2017, door Albert Speelman

Meerdere keren moest Johan van Wittenhorst zich buigen over grensconflicten, bijvoorbeeld tussen Afferden en Well in 1530. Inwoners van Bree liet hij namens hertog Karel in 1533 weten dat zij gemeentegrond voor eigen gebruik mochten afgraven. En drie jaar later schrijft Johan een brief 'aan Jaspar van Lienden, heer tot Heymmen Blitterswick, dat hij volgens de wens van de hertog de lieden van het land van Cuick heeft toegestaan, hun koren terug te halen, dat naar Blitterswick is gevoerd, en verzoekt hem, daartoe mede te werken'.

Afb. 13 Hertog Willem II, 1540

Nadat de Habsburgers het sticht Utrecht hadden overgenomen, voelde Gelre steeds meer dreiging. Dit leidde ertoe dat de Gelderse staten hulp zochten bij een machtige vorst. Zij hadden de keuze uit 3 kandidaten: de koning van Frankrijk, keizer Karel V of hertog Willem van Kleef, Gulik, Berg en Mark. Er werd gekozen voor de laatste optie. In overleg met hertog Karel werden onderhandelingen gestart waaraan ook Johan van Wittenhorst deelnam. In 1538, na het overlijden van hertog Karel, wordt Willem II als hertog ingehuldigd. Hij erkende de politieke invloed van de staten van Gelre.

Hertog Willem II

De Habsburgers waren er van overtuigd, gezien de bepalingen in de verdragen met hertog Karel, dat zij met recht aanspraak konden maken op het hertogdom. De ridderschap en steden wensten echter geen Habsburger als erfopvolger van Gelre. Daarbij kregen zij steun van de Franse koning. In 1540 eiste Keizer Karel V dat de hertog en de staten van Gelre zich op de Rijksdag in Regensburg zouden komen verantwoorden tegenover de keurvorsten van het Rooms-Duitse Rijk.

Er moesten steeds keuzes worden gemaakt. Zo besloot Jasper van Merwijck, die in 1541 door erfenis heer van Kessel was geworden, om als overste in dienst te treden van keizer Karel V. Door krijgsknechten uit Venlo, die op de hand waren van hertog Willem, werd Jasper gevangen genomen en opgesloten in huis ter Horst.

Op 16 februari 1541 zonden de bannerheren, ridderschap en steden van Gelre en Zutphen vijf afgevaardigden, waaronder Johan van Wittenhorst, naar de Rijksdag en zij beloofden deze afvaardiging schadeloosstelling. Hertog Willem ging mee naar Regensburg, maar besloot halverwege naar het Hof van Frankrijk te gaan. Ondanks krachtige en overtuigende pleidooien van de Gelderse afgevaardigden waagden de keurvorsten het niet om de rechten van keizer Karel V te ontkennen en veroordeelden uiteindelijk hertog Willem.

Ondertussen vielen de Gelderse troepen onder aanvoering van Maarten van Rossem de Bourgondisch-Oostenrijkse troepen aan. Daarbij trokken ze op 20 juli 1542 met 14.000 krijgslieden bij Cuijk en Kessel de Maas over en verwoestten of brandschatten Boxtel, St Oedenrode, Oirschot, Hilvarenbeek en Baarle. De aanvallen op Antwerpen en Leuven werden afgeslagen. Ze trokken daarna naar Luxemburg en verenigden zich daar met de Fransen.

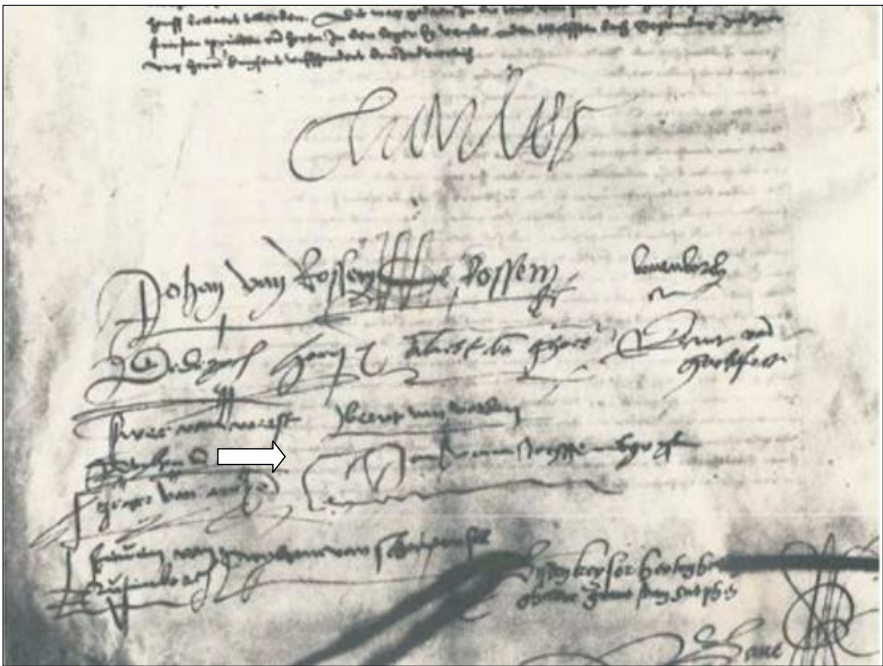
Maria van Hongarije, de zuster van keizer Karel V, werkte hard aan de verdediging en wist een leger van 35.000 man op de been te brengen. Daardoor mislukte de aanval van de Frans-Kleefse coalitie. De onderdrukking zorgde overal voor een zeer duidelijk anti-Habsburgse stemming.

Keizer Karel V onderkende de gevaren en vertrok eind mei 1543 vanuit Genua naar Bonn. Daar werd een gevechtsmacht geformeerd: 40.000 man voetvolk, 8000 ruiters en 100 kanonnen. In augustus werd het stadje Düren stormenderhand veroverd en volgens het geldende krijgsrecht gruwelijk verwoest omdat de verdedigers zich na het plaatsnemen van het Spaanse geschut niet op de eerste sommatie hadden overgegeven. Toen bekend werd dat 600 van de 2000 verdedigers waren geëxecuteerd, ondervond het keizerlijke leger geen tegenstand meer. Gulik, Wassenberg, Sittard, Erkelenz en Roermond gaven zich vrijwillig over. In Roermond was er op 2 september een plechtige intocht.

Het 3.000 man tellende garnizoen in Venlo, de sterkste vesting van het Overkwartier, wilde zich in tegenstelling tot de bevolking tot het uiterste verdedigen. Maar hertog Willem II besloot Gelre op te offeren. Hij begaf zich naar het keizerlijk legerkamp en op 7 september 1543 onderwierp hij zich aan Karel V. Het hertogdom Gelre en het graafschap Zutphen moest hij afstaan, zijn andere gebieden mocht hij behouden. Opnieuw waren deze gebieden Habsburgs bezit geworden, maar nog niet was alles geregeld. De bannerheren, ridderschap en afgevaardigden van de steden van de vier Gelderse kwartieren werden te Venlo bijeengeroepen. Willem ontsloeg hen van de eed aan hem gedaan. Vervolgens zwoeren zij trouw aan keizer Karel, die vergiffenis schonk aan allen die weerstand hadden geboden aan zijn gezag. Verder bevestigde Karel van zijn kant de privileges, rechten, vrijheden en gewoonten van zijn nieuwe onderdanen. Het betekende wel het einde van de zelfstandigheid van Gelre-Zutphen.

Keizer Karel V

Het verdrag, waarvan drie eensluitende afschriften waren gemaakt, werd op 12 september 1543 in Venlo in de tent van keizer Karel getekend. Twee exemplaren 'met 's Keizers hand ondertekend' en met zijn groot zegel bekrachtigd, werden aan de afgevaardigden ter hand gesteld, en het derde exemplaar werd door de afgevaardigden ondertekend, 'om ten behoeve des Keizers bewaard te worden'. Door de ondertekening werd het Hertogdom Gelre en het Graafschap Zutphen onderdeel van het Habsburgs/Bourgondische rijk. Daarmee waren de Bourgondische 17 Provinciën compleet.

Afb. 14 De pijl verwijst naar de handtekening van Johan van Wittenhorst.

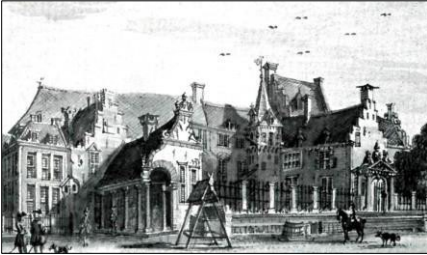
Voor het Overkwartier van Roermond tekenden Johan van Wittenhorst, heer ter Horst en Drost van het Land van Kessel en Dirk van der Lippe, genaamd Hoen. Dit Tractaat had voor Gelderland tot de Bataafse Revolutie in 1795 bijna het karakter van een Grondwet.

Het stadhouderschap over Gelre/Zutphen werd door de keizer opgedragen aan René van Chalon, Prins van Oranje, tevens stadhouder van Holland, Zeeland en Utrecht. Deze stadhouder gelastte Johan de Oude op 16 september 1543 naar Arnhem te gaan om het verdrag te laten bezegelen.

Afb. 15 [Uit: *Het hertogdom Gelre, Een grensoverschrijdend geschiedenisboek voor scholen, musea en archieven*, Hermann Beckers, Geldern, 2002]

Johan de Oude van Wittenhorst was nu tegelijkertijd een Gelders-Habsburgs-Bourgondisch en Kleefs raadsheer. Op 22 maart 1545 wordt hij uit de ridderschap van het Overkwartier benoemd tot souvereine raad in de raad

Afb. 16 Hof van Gelre, Arnhem. Hier staat nu het provinciehuis van Gelderland.

of kamer van justitie in het Hof van het Vorstendom Gelre/Zutphen te Arnhem. Dit Hof nam de taken waar van de stadhouder bij diens afwezigheid en had een zelfstandige positie tussen de centrale regering te Brussel en de Gelderse bestuurders en rechters.

In 1545 was Johan van Wittenhorst als drost van Kessel aanwezig bij de erfdeling tussen de kinderen van Goessen (Godart) van Erp genaamd Warrenberg en Johanna Vinck, getrouwd in 1515. Godart van Erp was de zoon van Godert van Erp tot den Vinckendonck en Berta van Brempt tot Elmpt.

Op 10 oktober 1547 voldeed Karel V aan zijn belofte in het verdrag van Venlo ten aanzien van de instelling van het Hof van Gelre onder de naam kanselarij-ordonnantie. Het hof bestond gewoonlijk uit twaalf raden, acht rechtsgeleerden en vier edelen: één uit elk kwartier. Deze werden op 19 november 1546 benoemd. Johan van Wittenhorst was raad namens het Overkwartier.

In de zestiende eeuw bevonden zich in onze omgeving vele gronden die onverdeeld aan de gemeente of aan de heer behoorden. De schrale heidegrond werd door de boeren gebruikt als bron van meststoffen voor de graanoogsten, in de vorm van strooisel in de potstal en als voedsel voor de schapen. Op 14 maart 1548 was Johan scheidsmans over het recht dat de onderdanen van Bergen meenden te hebben om in de heerlijkheid Afferden te heiden en te weiden en in 1549 over eenzelfde geschil tussen inwoners van Goch en de heer van Afferden.

Afb. 17 Komende schapen op de heide, Anton Mauve

Op 26 juni 1548 werden Utrecht/Overijssel, Gelre/Zutphen en Groningen bij het verdrag van Augsburg (Bourgondisch verdrag) onderdeel van de Bourgondische Kreits binnen het Heilige Roomse Rijk. Daarmee werden de Nederlandse gewesten (17 Provinciën) onttrokken aan het gezag van de Rijksdag en aan de jurisdictie van het rijkskamergerecht, maar konden er nog wel gebruik van maken. Zo werd Gelre een grensgewest aan de oostzijde van de Nederlanden.

Vanaf 1548 voerden inquisiteurs geloofsonderzoeken uit in diverse plaatsen waaronder Well, Venlo, Tegelen en Roermond. Met name wanneer het wederdopers betrof werd geregeld de doodstraf opgelegd en uitgevoerd. Na 1550 vonden in Gelre geen geloofsonderzoeken meer plaats.

Johan van Wittenhorst en zijn vrouw Josina van Wees kochten op 15 juli 1549 van Peter van Brey 'de hof onder Blitterswijk en Wanssum met cijns, gewin en gewerf, leenroerig aan het Huis Blitterswyk ten Kuiksen rechte, met turf, groenland'.

Op 10 augustus 1554 was Johan scheidsmansman in een geschil tussen de abt van klooster Straelen en een pachter vanwege verschuldigde tienden. De huizen in steden waren in die tijd veelal gebouwd van hout en de straten waren smal. Het kwam dan ook vaker voor dat grote delen van een stad door brand totaal werden verwoest. Ook in Roermond gebeurde dat. Op 7 december ontving Johan een schrijven van het hof van Gelre te Arnhem om zijn onderdanen te gelasten om de ingezetenen van Roermond te helpen bij het opruimen van schade in de stad die ontstaan was tijdens de stadsbrand op 16 juli 1554.

Karel V trad op 25 oktober 1555 officieel af als heer van de Nederlanden. Hij stond vrijwillig de macht af aan zijn zoon Philips. Ferdinand, de jongere broer van keizer Karel, werd keizer van het Duitse rijk.

Koning Philips II

Philips II werd op 21 april 1556 als hertog van Gelre en graaf van Zutphen in het stadhuis van Roermond ingehuldigd door ridderschap en steden van het Overkwartier. Hij liet zich weinig zien, maar hij zorgde er wel voor dat precies geregeerd werd zoals hij dat wenste. De al ingevoerde kettervervolging voerde hij op.

Op 7 juli 1557 berichtte Johan, als drost van het Land van Kessel, aan stadhouder Karel van Brimeu dat een uit Roermond verdreven predikant op Gulliks grondgebied gepredikt had. En op 5 september werd Johan naar het Hof van Gelre ontboden om met de stadhouder en de overige raden te vergaderen over ingekomen stukken van Koning Philips II, van Margaretha, de hertogin van Parma, en Fernando Alvarez de Toledo, hertog van Alva.

In 1559 werd Margaretha van Parma, halfzus van Philips II, landvoogdes over de Nederlanden. Haar eerste minister werd Kardinaal Granvelle, die hechtte aan de politiek van één kerk, de katholieke. Hij was een pleitbezorger van de absolute monarchie; voor de hoge Nederlandse edelen liet hij weinig ruimte voor inbreng. Dit leidde ertoe dat de relaties danig verstoord raakten.

Paus Paulus IV wilde met de bul van 12 mei 1559 de Kerk beter wapenen tegen het opkomende protestantisme. De Nederlandse kerkprovincies werden onttrokken aan de buitenlandse aartsbisdommen. Het nieuw opgerichte bisdom Roermond ging ten koste van de bisdommen Keulen en Luik. De in Dordrecht geboren theoloog en deken in Den Haag, Willem van der Lindt (Wilhelmus Lindanus), werd benoemd tot de eerste bisschop. Hij werd door Granvelle, aartsbisschop van Mechelen, op Palmzondag in 1562 te Brussel gewijd. Door weerstand en tegenwerking van de standen en de bevolking van Gelre inclusief Roermond, waarvan een steeds groter deel er

Afb. 18 Bisschop Lindanus

protestantse opvattingen op na-hield, kon Lindanus niet worden geïnstalleerd. Vanuit zijn dekenaat in 's Gravenhage zette hij de heilige strijd tegen de ketters voort. Pas op 11 mei 1569 werd hij geïnstalleerd, toen de hertog van Alva de omgeving van Roermond onder controle had gekregen.

Door Johan van Wittenhorst en de landscholtis van Kessel werd op 20 mei 1561 een geschil beslecht tussen de ingezetenen van Maasbree en Baarlo over een beemd.

In het bijzijn van onder andere Johan de Oude werden op 1 mei 1563 de huwelijkse voorwaarden bepaald tussen Willem van Merwijck, heer van Kessel en Sandrine van Wees, dochter van Johan van Wees.

Door de oorlogvoering als gevolg van Spaans imperialisme groeiden de schulden. Elke nieuw ingevoerde belasting bleek steeds onvoldoende op te leveren. Bij opstanden en onlusten kon Margaretha pas optreden als de koning uit Madrid geld had gestuurd. De achterstallige belastingen leidden ertoe dat gesproken werd over een onontwarbare financiële chaos. Waren de Nederlanden eerst een der voornaamste geldbronnen van het wereldrijk, nu moest er geld bij.

En tot overmaat van ramp was er ook nog de horrorwinter van 1564. Het was zo koud dat op veel wateren geen scheepvaart mogelijk was en er een

hongersnood ontstond. Als gevolg van mislukte oogsten in voorgaande jaren en een haperende import van graan uit het Balticum braken er opstanden uit.

In 1564 beval de Koning de besluiten van het concilie van Trente toe te passen alsmede de handhaving van de inquisitie. Hierop besloot de adel om tegen de wettige regering in verzet te komen, zoals blijkt uit de toespraak van Willem van Oranje voor de Raad van State op 31 december 1564: "Ik kan niet goedkeuren dat vorsten over het geweten van hunne onderdanen willen heerschen en hun de vrijheid van geloof en godsdienst ontnemen." Op 5 april 1566 verschenen een 200 tal edelen (ze noemden zich daarna geuzen) voor het paleis van landvoogdes Margaretha en smeekten haar om opschorting van de vervolging van protestanten. Haar poging om tijd te winnen miste haar doel.

De oproer werd steeds feller en op 10 augustus brak in het West Vlaamse Steenvoorde de beeldenstorm uit. Deze duurde tot 8 oktober 1566.

Afb. 19 Beeldenstorm 1566

Koning Philips II wilde de onruststokers streng straffen en besloot op 29 november 1566 om zijn bekwaamste veldheer, de hertog van Alva, met een elite leger naar de Nederlanden te sturen. Daarop weken vele edelen, waaronder ook Willem van Oranje, uit naar het Duitse Rijk.

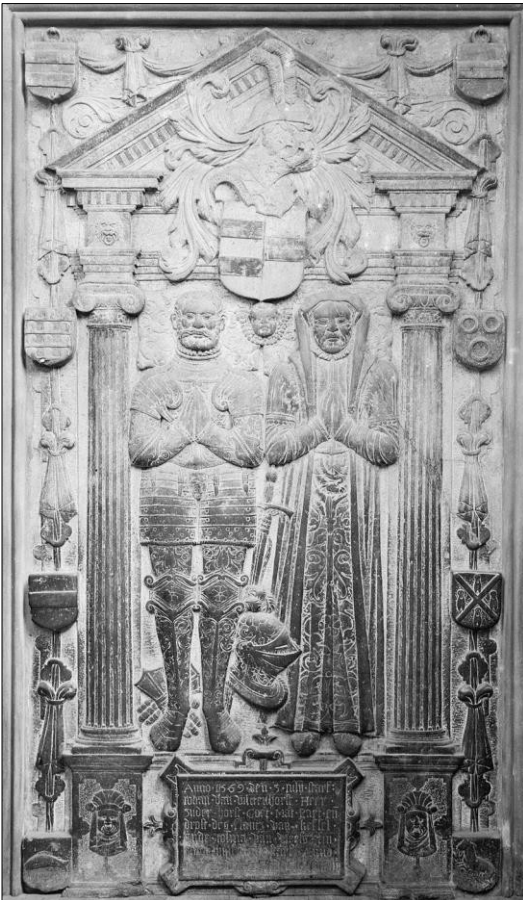
In 1566 bestond het Hof van Gelre uit de stadhouder Karel van Brimeu, graaf van Megen, de kanselier, de griffier en acht raden, waaronder Johan de Oude van Wittenhorst. Door de toenemende politieke en godsdienstige onrust bracht Johan de laatste jaren van zijn leven veel tijd door in Venlo. Een groep protestanten probeerde in 1566 twee keer om predikanten de stad in te smokkelen. Dit lukte 25 september toen deze groep met 400 inwoners van Venlo op het marktplein riepen: predikanten in de stad of burgeroorlog. Op 5 oktober werd in het klooster Trans Cedron een calvinistische kerkgemeente gesticht nadat alle beelden en andere herinneringen aan het katholicisme waren verwijderd. In het voorjaar van 1567 keerde het tij en wezen de Venlose stadsregering en de katholieke burgers op 6 april 1567 predikant Engelbertus Faber en diens volgelingen uit de stad.

Stadhouder Karel van Brimeu begon, samen met het Hof van Gelre te Arnhem, met een onderzoek naar de ergste raddraaiers. In het Overkwartier ging het hier met name om de gebeurtenissen in Roermond en Venlo. Hierbij speelde Johan de Oude van Wittenhorst als raadsheer een belangrijke rol. Zo schreef hij mee aan een uitgebreid verslag met samenvattingen van 39 getuigenverhoren die hij, samen met een collega raadsheer, vanaf 24 september 1567 had afgenomen. Op basis hiervan werden de twee jaren daarna 142 Venlonaren gedaagd en bij verstek veroordeeld door de Raad van Beroerten. Vanwege het grote aantal doodvonnissen werd het ook wel de Bloedraad genoemd.

Op 22 augustus 1567 was Fernando Alvarez de Toledo, Hertog van Alva, met zijn leger in de Nederlanden gearriveerd. Hij werd de nieuwe landvoogd der Nederlanden. Op 9 september worden de graven van Egmond en Horne gearresteerd en ter dood veroordeeld. Zij werden 5 juni 1568 onthoofd op de Grote Markt in Brussel.

Op 23 mei 1568 versloeg Lodewijk van Nassau bij Heiligerlee een Spaans leger. De 80-jarige oorlog was begonnen. De Hertog van Alva voerde zware belastingen in. Gelre was hiervan vrijgesteld maar werd via bedes verzocht om een financiële bijdrage te leveren zodat de Nederlanden zichzelf financieel zouden bedruipen en niet meer afhankelijk zouden zijn van Spaanse subsidies. Dat gold ook voor betaling van het in de Nederlanden gestationeerde leger van Philips II.

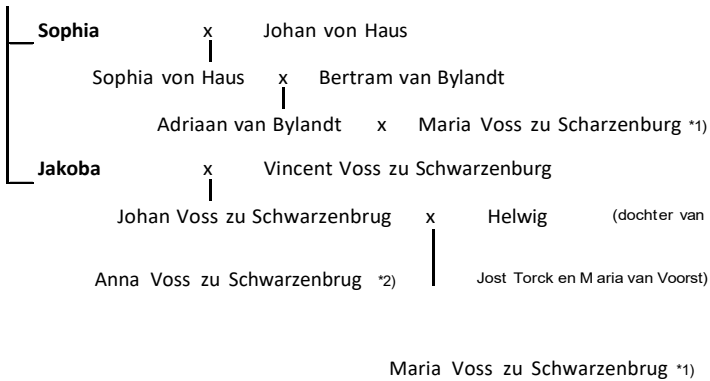
Johan de Oude overleed op 3 juli 1569.

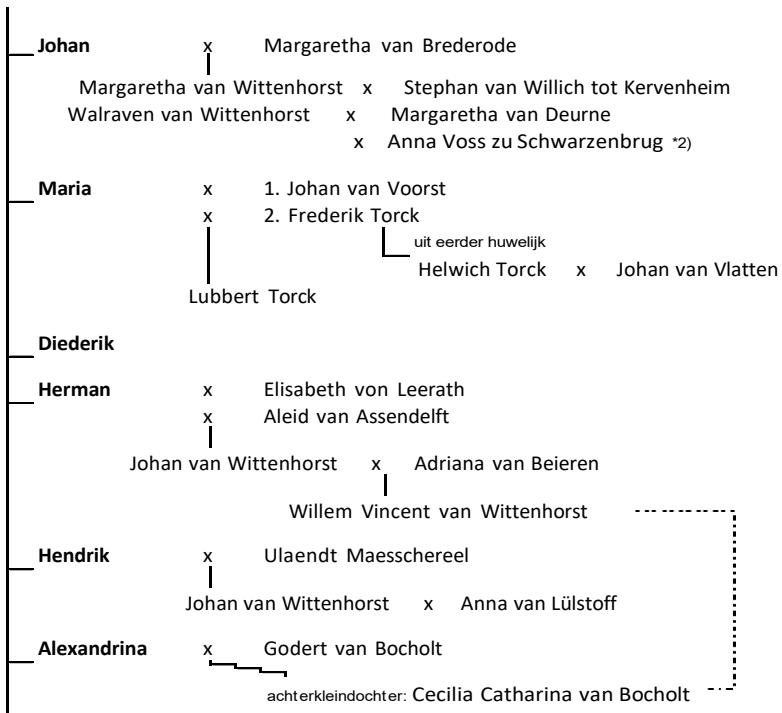
Afb. 20 Grafzerk Johan de Oude en Josina van Wees

Johan van Wittenhorst

1e huwelijk x **Maryen van Parloe**

2e huwelijk x **Josina van Wees**

Afb. 21 Johan van Wittenhorst en zijn kinderen.

In bovenstaand schema zijn de verdere generaties niet compleet weergegeven. Het dient slechts ter ondersteuning bij het lezen van het navolgende over de kinderen van Johan de Oude.

De kinderen van Johan de Oude van Wittenhorst

Sophia

Sophia, oudste dochter uit het huwelijk van Johan de Oude met Maryen van Parloe, trouwt met Johan von Haus. Hun dochter Sophia huwt in 1558 Bertram van Bylandt, die in 1584 overlijdt ten gevolge van een duel. Deze Bertram is een zoon van Johan Adriaan van Bylandt, overleden in 1549, en Ermengarde Schenk van Nijdeggen, Vrouwe van Walbeck. Bertram wordt heer van de halve heerlijkheid Walbeck. De zoon van Sophia en Bertram is Adriaan van Bylandt. Deze trouwt met Maria Voss zu Schwarzenburg (zie hierna bij Jakoba).

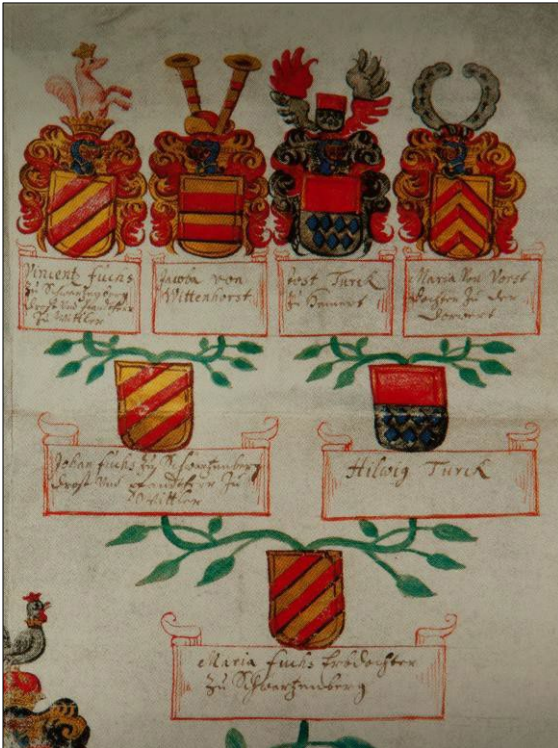

Afb. 22 Deel manuscript kwartierstaat,
Staatsarchief Brno, Familiearchief Von Hompesch, Inv. Nr. 2598

Jakoba

Jakoba, tweede dochter van Johan en Maryen, trouwt in 1558 met Vincent Voss zu Schwarzenburg, drost te Middelaar, die overlijdt op 27 maart 1577.

Hun zoon Johan en Helwig Torck (Turck), dochter van de reeds overleden ouders Jost Torck en Maria van Voorst (een zus van Johan van Voorst, hierna genoemd bij Maria), nemen elkaar als echtgenoten door bemiddeling van vrienden en familieleden. Johan brengt in overleg met zijn moeder Jacoba onder andere het huis genaamd Middelaar in. Zodra Jacoba overlijdt, brengt Johan de huizen Schwarzenburg en Asperschlag in het huwelijk. Als bruidsschat brengt Helwig het huis genaamd Delwijnen in.

Afb. 23 Deel manuscript kwartierstaat,
Staatsarchief Brno, Familiearchief Von Hompesch, Inv. Nr. 2598

Er wordt veel vastgelegd. Als een van de echtgenoten overlijdt, mag de ander levenslang genieten van de erfenis en andere bezittingen die in het huwelijk zijn gebracht. Franz Voss, kanunnik bij Liebfrauen in Aken, evenals Johann von Haus (oom Hauß) zu Rheindorf gaan akkoord met de gebruiksrechten van Helwig in het geval dat Johann sterft vóór zijn moeder. Er is een plicht om kinderen op te voeden en te onderhouden; als ze volwassen zijn moet men ze toerusten. Over de erfenis als kinderen zouden overlijden zonder wettige erfgenamen wordt een en ander vastgelegd, alsook over situaties in geval van een tweede huwelijk. In de akte is bepaald dat alles wat als verdediging bij een huis aanwezig is daar moet blijven.

Maria Voss zu Schwarzenburg, dochter van Johan en Helwig Torck, trouwt met Adriaan van Bylandt (hiervoor genoemd bij Sophia).

Van Anna, dochter van Jacoba en Vincent Voss zu Schwarzenburg, is bekend dat ze zal trouwen met Walraven van Wittenhorst (zie hierna bij Johan de jonge).

Johan, Johan de jonge

Johan wordt op 13 juli 1549 door de graaf van Hoogstraten, o.a. stadhouder van het vorstendom Gelre, beëdigd als drost van het ambt Montfort. Hij erft bij het overlijden van zijn vader in 1569 het huis en de heerlijkheid ter Horst en wordt op 4 maart 1570 door de graaf van Megen beëdigd als drost van het Land van Kessel. Daarnaast was hij militair gouverneur of stadhouder van Venlo. Op 7 april 1570 wordt hij als drost van Ambt Montfort vervangen door Willem van Merwijck.

Hij trouwt met Margaretha van Brederode tot Clutingen (Cloetinge), dochter van Wolfert heer te Kloetinge en Adriana van Back, vrouwe van Asten. Zij krijgen een dochter Margaretha, die trouwt met Stephan van Willich tot Kervenheim. Hun zoon Walraven trouwt op 15 mei 1575 met Margaretha van Deurne, dochter van Johan van Deurne en Josina van Erp, heer en vrouwe van Deurne en Bakel. Walraven trouwt na het overlijden van Margaretha met zijn nicht Anna, de dochter van Vincent Voss van Schwarzenburg en Jacoba van Wittenhorst.

Maria

Maria trouwt op 22 maart 1544 met Johan van Voorst, heer van Doorwerth. Er is een akte van huwelijksvoorwaarden (1544) en een akte van approbatie van de Keizer (1545). Johan overlijdt in 1548. Een jaar later is er een akte van huwelijksvoorwaarden tussen Frederik Torck, heer van Hemert, Sinderen en Delwijnen, en Maria, 'dochter van Johan van Wittenhorst en Joest van Wese en weduwe van Johan van Voorst'. Van Helwich Torck, een dochter uit het eerste huwelijk van Frederik Torck, weten we dat ze is getrouwd met Johan van Vlatten, Heer van der Donck te Sevenum.

Van Lubbert Torck, zoon van Frederik Torck en Maria van Wittenhorst, is bekend dat hij kolonel en militair gouverneur van Grave was. In 1566 ondertekent hij het verbond der edelen. Zij willen de macht en invloed van de inquisitie indammen zodat de vervolging van 'kettters' zal afnemen.

De vesting Grave geeft hij in 1586 na slechts kort verdedigd te hebben over aan Parma, terwijl die vesting op het punt staat ontzet te worden. Er komt een krijgsraad; Lubbert doet nog het aanbod om op eigen kosten "de behaalde schandvlek, met rustig wagen zijns persoons, aftewasschen". Noch dit, noch het smeken van achtbare vrienden en zijn gemalin zullen baten. Op bevel van de graaf van Leycester wordt Lubbert met een paar van zijn officieren onthoofd.

Diederik (Dirk)

Diederik, proost te Elst en domheer te Luik en Utrecht, doet op 19 maart 1563 afstand van zijn aandeel in de erfenis van zijn ouders ten gunste van zijn broers Johan, Herman en Hendrik tegen een vergoeding van 6000 brabantse gulden, waarvan door eenieder 2000 te betalen binnen een jaar na het overlijden van vader en moeder, mits hij dan nog in leven is. De roerende en onroerende goederen zullen aan de genoemde drie broers vervallen. De akte wordt mede ondertekend door hun zwagers Vincent Voss van Schwarzenburg en Dederichen van der Horst.

Op 11 mei 1568 wordt Diederik voorgedragen tot benoeming als pastoor van Geysteren. Bij zijn overlijden is hij domheer van Utrecht en Luik en verder proost van Deventer en Elst.

Herman

Herman is geboren in 's-Gravenhage; daar is hij ook gestorven. Hij erft bij het overlijden van zijn vader in 1569 het huis en de heerlijkheid Sonsfeld en wordt heer van Sonsfeld, Drongelen en Gansoyen. Door een tweede huwelijk wordt hij ook heer van Waalwijk, Eethen en Meeuwen.

Hij, Hermannus a Wittenhorst Clivensis (van Kleef), start op 5 september 1581 met de studie letteren te Leiden en woont daar aan het Pieterskerkhof. Tijdens de studietijd is hij hofmeester van prins Maurits en wordt later zijn raadsheer.

Herman is in 1563 getrouwd met Elisabeth von Leerath. Na haar overlijden trouwt Herman Aleid van Assendelft, dochter van Dirk van Assendelft en Adriana van Nassau en weduwe van Andries Millinck , douairière van Waalwijk, Eethen en Meeuwen.

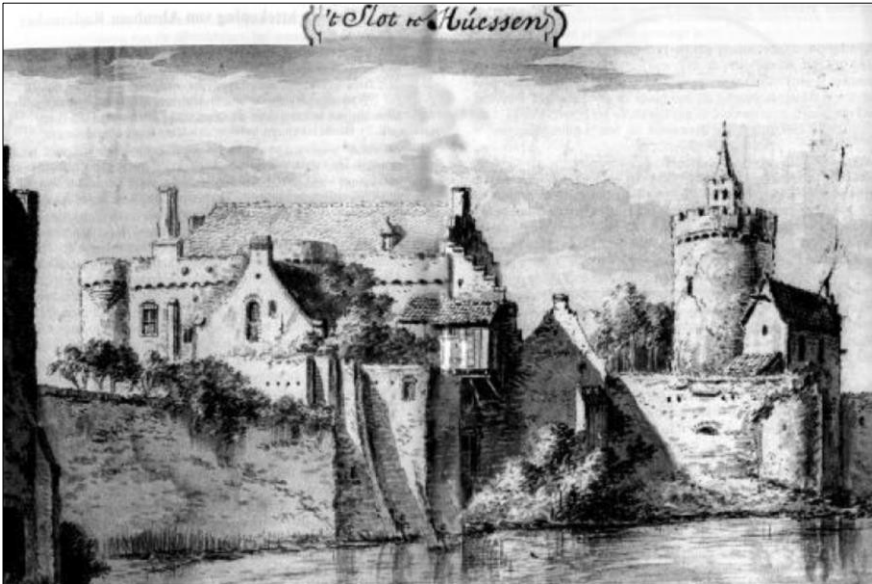
Herman's zoon Johan, vader van Willem Vincent, trouwt met Adriana van Beieren van Schagen. Johan (Johannes a Wittenhorst Clivensis) start, evenals zijn vader, de studie letteren te Leiden op 5 september 1581. Hij overlijdt op 12 juli 1617 in kasteel Gansoyen bij Heusden. Hij is dan 49 jaar oud.

Afb. 24 Herman van Wittenhorst, door Anthonis Mor, 1555

Hendrik

Hendrik is de jongste zoon van Johan en Josina en studeerde in Leuven. Hij is gehuwd met Jonkvrouwe Ulaendt Maesschereel (Yolanda van Maschereel tot Balgoij). Hij maakt carrière in dienst van Hertog Willem van Kleef (1539-1592). Na het overlijden van Johan in 1569 wordt hij Heer van Haus Endt. Op 16 maart 1571 legt hij de eed af als ambtman van Huissen.

Afb. 25 Het Slot te Huessen

Op 15 december 1576 wordt hij ritmeester in dienst van de Staten Generaal in de strijd tegen de rebellerende Spanjaarden. Hij moet 300 paarden en ruiters uitrusten. Bij het aantreden van de nieuwe Hertog Johan Willem van Kleef wordt hij gepromoveerd tot landdrost van Kleef. Deze functie bekleedt hij tot zijn plotselinge overlijden op 5 november 1609 tijdens werkzaamheden op de kanselarij de Zwanenburcht in Kleef.

Zijn zoon Johan, geboren in 1567, volgt hem op als ambtman van Huissen. Hij legt de eed af op 5 juli 1593. Hij trouwt op 5 juni 1594 met Anna van Lülstorff, ervrouw van Holzheim, dochter van Anton van Lülstorff en Katharina van Harff. Zij verblijven de meeste tijd op het oude kasteel van Huissen.

Rond 1612 verhuist Johan naar Heinsberg waar hij Ambtman en Stadhouder is. Hij overlijdt op 6 mei 1624 en wordt begraven in Heinsberg. Hun dochters Katharina en Antonetta (in 1596 geboren) sterven op jonge leeftijd en zijn begraven in de kerk van Huissen. Hun op 11 april 1599 geboren zoon Johan Wilhelm zu Endt en Holtzum (kreis Düren) overlijdt aan de gevolgen van een jachtongeluk in 1625. Hij was de laatste nazaat van zijn geslacht.

Alexandrina

Alexandrina is in 1547 gehuwd met Godert van Bocholt, die in 1545 gehuwd was met Maria van Reifferscheidt, vrouwe van Pesch (Garzweiler), maar zij overlijdt al in 1546, mogelijk met haar kind in het kraambed. Godert erft dan het kasteel tussen Roermond en Keulen. Hij wordt heer van Pesch en heer van Wachtendonk. Hij koopt de heerlijke rechten van Grevenbroek in de Kempen ten noorden van Achel en tussen 1555 en 1559 veel land in de Zijpe (bij Alkmaar). Van Philips II koopt hij de heerlijke rechten over de nieuwe bedijking en dat maakt het mogelijk om hier een zoutwinningsproject op te zetten. De Allerheiligenvloed van 1570 verwoest echter alles. In de jaren daarna zijn er door oorlogsomstandigheden geen mogelijkheden; er was zelfs sprake van inundatie van de Zijpe.

Op 30 november 1567 zijn Godert en Alexandrina heer en vrouwe van Grevenbroek, Beringen en Wachtendonk.

Door troepen van Willem van Oranje wordt Wachtendonk in 1572 bezet. Godert wil in 1577 de herbedijking van de Zijpe in gang zetten, maar op 17 oktober 1577 raakt Godert gewond bij de belegering van Roermond en wordt naar zijn woning in Venlo gebracht. Hij sterft op 21 oktober 1577.

Alexandrina en Godert krijgen drie dochters. Johanna trouwt met een Franse edelman. Margaretha, vrouwe van Wachtendonck, huwt met Arnold van Huyn van Geleen en Spaubeek.

Hun dochter Anna huwt in 1585 met Herman Hoen van Hoensbroek. Zij krijgen samen acht kinderen die allemaal op het kasteel Oostham worden geboren. Hun jongste dochter Anna (geboren rond 1600) huwt in 1627 met Jan Willem van Bocholt. Een van hun dochters is Cecilia Catharina van Bocholt, de tweede echtgenote van Willem Vincent van Wittenhorst. Hij is de kleinzoon van Herman van Wittenhorst en wordt in 1660 bewoner van Huys ter Horst.

Afb. 26 Wapenstein Wittenhorst-Bocholt

De vakman voor het betere
glas- en schilderwerk

HERMKENS

GLAS- & SCHILDERWERKEN

Kijk voor meer informatie op www.hermkensschilderwerken.nl
of bel 0648782474

PLUS café

Ut Patronaat

ontbijt - koffie - gebak - lunch - ijs

VERWANTSCHAP JOHAN DE OUDE MET KONING WILLEM-ALEXANDER

Sjef Keijsers, Yvonne Hermans en Ger Hermans

Johan de Oude is een rechtstreekse voorouder van koning Willem Alexander. In dit artikel een nadere uitwerking van de verwantschap van 15 opevolgende generaties.

Sjef Keijsers, Yvonne Hermans en Ger Hermans hebben de namen voorzien van een gezicht. Waar dat (nog) niet gelukt is, is het wapen van de familie geplaatst. Voor de gezichten van Johan de Oude van Wittenhorst en Josina van Wees is de grafsteen gebruikt die te vinden is in de St Lambertuskerk van Horst. Ook is gebruik gemaakt van afbeeldingen van schilderijen uit de verzameling van Willem Vincent van Wittenhorst.

Johan de Oude van Wittenhorst

Josina van Wees

Herman van Wittenhorst

Elisabeth van Lerode

Johan van Wittenhorst-Sonsfeld

Adriana van Schagen

Herman van Wittenhorst-Sonsfeld

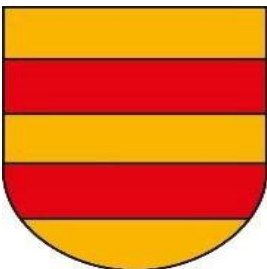
Wilhelmina van Gent

Frederik Willem van Wittenhorst-Sonsfeld

Amalia Henriette von Schwerin-Landsberg

Albertine van Wittenhorst-Sonsfeld

Hendrik van Marwitz

Frederike van Marwitz

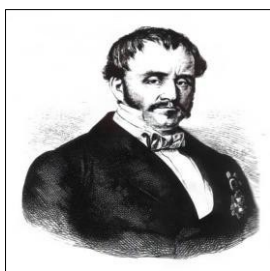
Albert van Schönburg

Otto van Schönburg-Waldenburg

Henriëtte Reuss van Köstritz

Otto Victor van Schönburg-Waldenburg

Thecla van Schwarzburg-Rudolstadt

Mathilde van Schönburg-Waldenburg

Frans Frederik van Schwarzburg-Rudolstadt

Marie van Schwarzberg-Rudolstadt

Frederik van Mecklenburg-Schwerin

Hendrik van Mecklenburg-Schwerin

Wilhelmina van Oranje Nassau

Juliana van Oranje-Nassau

Bernhard van Lippe-Biesterfeld

Beatrix van Oranje-Nassau

Claus van Amsberg

Willem Alexander van Oranje-Nassau

Máxima Zorreguieta

KWiel Beckers
Rijwielservice

van Merwijkstraat 47
5961 SB Horst
telefoon; 077-3986332

wielbeckersrijwielservice.nl

openingstijden; maandag t/m vrijdag; 19.00-20.00 uur